

Katolištvo in izziv modernosti, III.

Johannes Philipp Roothaan

Zlo je v tem, da mnogi svobodo zlorablajo, zato da vse sprevržajo.¹

Ko sta jezuit Giampietro Secchi in oratorijanec Augustin Theiner leta 1842 iskala način, kako bi ugodila želji jezikoslovca in kustosa dunajske dvorne knjižnice Jerneja Kopitarja, da bi v Rimu ustanovil stolico za slovanske jezike, namenjeno maloruskim uniatskim semeniščnikom, sta se obrnila tudi na generala Družbe Jezusove, Johannesa Philippa Roothaana. Kaže, da sta se redovnika obrnila na pravi naslov, kajti podpora jezuitskega generala je bila odločilna, da je papež zamisel odobril in od kanclerja Metternicha izprosil, da je Kopitar res smel oditi v Rim.² Njegov načrt o ustanovitvi slovanskega zavoda se je sicer izjalovil, a že sam poskus njegove uredništvne priča o pomenu, ki so ga v visokih cerkvenih krogih tedaj pripisovali slovanskim jezikom v vidiku zblížanja s pravoslavnim vzhodom.

Sam Roothaan nikakor ni mogel biti neobčutljiv za slovansko vprašanje, saj se je njegova redovniška pot dejansko začela v Rusiji. In zakaj ravno v Rusiji? Zato ker je leta 1804, ko se je devetnajstletni Nizozemec odločil, da se pridruži jezuitom, Družba Jezusova uradno delovala samo v Rusiji. Odloka, s katerim je papež Klement XIV. leta 1773 razpustil jezuitski red, ruska carica Katarina Velika namreč ni objavila, in red je v Rusiji s tihim pristankom Sv. sedeža živel naprej. Pravoslavna država je torej odločilno pripomogla k ohranitvi Družbe Jezusove vse do leta 1814, ko jo je papež Pij VII. ponovno

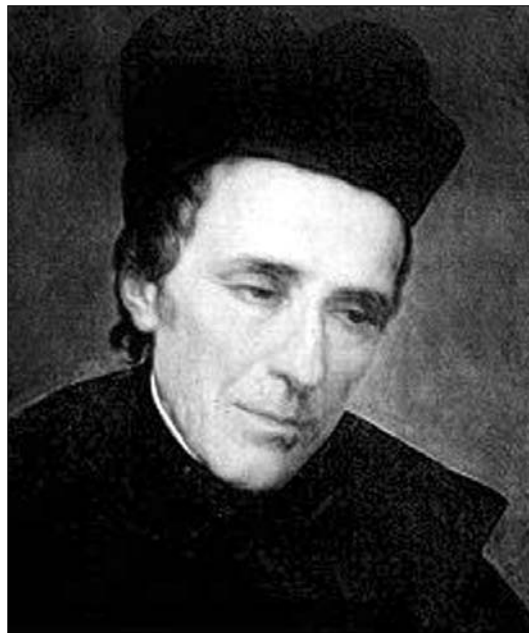
uradno priklical k življenju. V Rusiji je Roothaan preživel šestnajst let (1804-1820). To je bilo obdobje, ko so se vzpostavljali prvi stiki med katolištvom in ruskim pravoslavljem in ko je – tudi pod vplivom savojskega diplomata Josepha De Maistra – nekaj znamenitih ruskih osebnosti, med katerimi je treba na prvem mestu omeniti grofico Sofijo Petrovno Svečino (1782-1857), prestopilo iz pravoslavja v katolištvo. Življenjska usoda je patra Roothaana potem sicer vodila drugod po Evropi, toda kraj njegovega noviciata se mu je neizbrisno vtisnil v srce. Zato je kot jezuitski general kasneje naklonjeno sprejel Kopitarjevo zamisel, z veliko pozornostjo pa je spremljal tudi prizadevanja prvih ruskih jezuitov, Ivana Sergejeviča Gagarina (1814-1882)³ in Ivana Martinova (1821-1894).

Johannes Philipp Roothaan se je rodil 23. novembra 1785 v Amsterdamu, mestu, ki ga je nekoč sam označil s pridevnikom "babilonsko".⁴ Tu je obiskoval gimnazijo, nato pa se je vpisal na elitno gimnazijo *Athenaeum illustris*, kjer se je uvažal v prvi vrsti v klasične jezike ter antično kulturo in filozofijo, pa tudi v semitske jezike. Že zelo zgodaj se je dokopal do spoznanja o nenadomestljivosti antične, zlasti grške kulture. Pri sedemnajstih letih je branil disertacijo z značilnim naslovom *De litterarum graecarum studio cuius generi disciplinarum utilissimo*. Leta 1804 je zapustil Amsterdam in vstopil v jezuitski noviciat v Dvinsku (današnjem Daugavpilsu v Latviji) na ozemlju, kjer je med pravoslavnimi Belorusi živel tudi poljska katoliška skupnost. V šestih mesecih se je naučil poljskega jezika do-

volj tekoče, da ga je predstojnik lahko poslal učiti verouk domače otroke. Leta 1809 je bil poslan na študij teologije v bližnji Polotsk. Leta 1812 je prejel mašniško posvečenje, predčasno dokončal teologijo in sprejel stolico grščine in hebrejščine na tamkajšnji Akademiji, vendar službe zaradi vojne ni nastopil. Sledila so nemirna leta in premestitve iz kraja v kraj, vse dokler ni ruski car Aleksander I. leta 1820 pod obtožbo prozelitizma jezuite izgnal iz države.

Službena pot je nato patra Roothaana popeljala v Brigo v Švici. V tamkajšnjem Kolegiju je med leti 1820 in 1823 poučeval in skrbel za ljudske misijone. Od leta 1823 do leta 1829 je bil predstojnik Zavoda sv. Frančiška v Turinu, leta 1829 pa je bil poklican v Rim, kjer je prevzel službo namestnika provinciala za Italijo. Januarja 1829 je umrl jezuitski general Luigi Fortis in 9. julija je bila v Rimu skupščina delegatov, pooblaščenih za izvolitev njegovega naslednika. Že v prvem krogu sta največ glasov dobila Roothaan in Jean Rozaven de Leyssègues.⁵ V četrtem krogu je bil z absolutno večino glasov izvoljen Roothaan. Bilo mu je manj kot 44 let, po starosti je bil drugi najmlajši general v zgodovini Družbe Jezusove in prvi Nizozemec na tem mestu.

Podroben prikaz dejavnosti patra Roothaana v vlogi vrhovnega jezuitskega predstojnika v ta zapis ne sodi. Naj bo dovolj podatek, da medtem ko si ob njegovem prevzemu generalske službe red sploh še ni opomogel od udarca, ki mu ga je zadala ukinitve leta 1773, je ob njegovi smrti (1853) kljub številnim težavam in oviram lahko že računal na zanesljivo in razvejano strukturo po vsej Evropi ter na misijonske postojanke v Afriki in Latinski Ameriki. Od približno 2000 članov okoli leta 1820 se je do leta 1853 število jezuitov dvignilo na skoraj 6000. In, kar je še posebej pomembno, omenjena rast je slonela na trdni duhovni podlagi ignacijanskih duhov-

Johannes Philipp Roothaan

nih vaj. Ne preseneča torej ocena njegovega biografa Pietra Pirija, po kateri naj bi si pater Roothaan zaradi svojega dela zaslužil naziv drugega ustanovitelja reda za sv. Ignacijem.

Toda tu nas pobliže zanima nekaj drugega, in sicer umeščenost patra Roothaana v tedanji prostor in čas ter njegov odnos do posameznih tokov sočasne katoliške kulture. V družbeno-političnem pogledu je bilo njegovo zadržanje jasno in premočrtno ter ga je mogoče zaobjeti v en sam odločen "ne" uveljavljanju liberalizma v javnem življenju. Svobodo veroizpovedi, eno temeljnih načel pravne države in modernih ustav, je odločno odklanjal. Njegov družbeno-politični nazor se na primer lepo kaže v trditvi, napisani leta 1852 v pismu belgijskemu grofu Luisu De Robianu, da Belgija "v teku štirih revolucij, začevši z ono Jožefa II, ni utrpela tolikšne škode, kolikršno ji jo prizadeva nova ustava s svojo takozvano svobodo."⁶

Še bolj pa je bil Roothaanov "ne" namenjen poskusom kakršnega koli omadeževanja čiste katoliške pravovernosti z razsvetljskimi

in modernističnimi miselnimi vplivi. V filozofsko-teološkem pogledu je bil v tem smislu prvi predmet njegove pozornosti Lamennais. Že Roothaanov predhodnik Fortis je po sugestiji prej omenjenega Rozavena leta 1823 v jezuitskih kolegijih prepovedal sedem Lamennaisovih tez, med njimi tudi ono o ljudski zdravi pameti kot edinem merilu resnice. Leta 1829 je Lamennais, ki se je z bodočim jezuitskim generalom osebno seznanil v Turinu, pozdravil izvolitev Roothaana, ker je računal na njegovo naklonjenost. Toda kmalu je spoznal, da je bilo njegovo veselje preuranjeno. Roothaan je namreč odločno nastopil proti Lamennaisovemu sistemu in leta 1831, to se pravi sredi afere okrog dnevnika *L'Avenir*, dal objaviti Rozavenovo kritiko. Objava je na papeža Gregorja XVI. napravila velik vtis in je pripomogla k obsodbi "romarjev svobode" v encikliki *Mirari vos*. O njej je Roothaan v pismu prijatelju napisal: "*Roma locuta est*. Svoboda, za katero se tako danes kot vedno katoličani smejo potegovati, je svoboda za resnico in dobro, in ne svoboda brez omejitev, pravzaprav v tem smislu niti za resnico, kajti *non sunt facienda mala ut veniant bona*."⁷

Druga ideološka fronta, na katero je bil po nalogu Sv. sedeža poslan pater Roothaan, je bil nauk Georga Hermesa (1775-1831), profesorja teologije v Bonnu, katerega bistvo je bilo poskus, da bi resnico o edinozveličavni katoliški veri, izhajajoč iz kategorije dvoma in Kantovega spoznavoslovja, utemeljil zgolj po poti umskega razmotrivanja, brez ozira na Razodetje. Tej struji sta pripadala tudi znamenita predstavnika dunajske katoliško-liberalne šole Anton Günther in Johann Emmanuel Veith. Hermesu so nasprotniki priznavali dobro voljo in pošten namen, vendar so mu očitali podrejenost Kantovemu criticizmu, kar naj bi bilo izvir tistega teološkega racionalizma, ki je povzročil nepopravljivo škodo na nemških semeniščih in univerzah. Roothaan je papeževo nalogo, naj privrčence

že pokojnega misleca prepriča, da se brezpogojno podvržejo sodbi Sv. sedeža, sprejel v duhu načela, naj obtoženec ne podučuje, ampak naj se pusti podučiti.⁸ Podobno zadržanje je bilo za Roothaana značilno tudi v primerih, ko je bila postavljena pod vprašaj pravovernost drugih avtorjev, na primer Antonia Rosminija in Vincenza Giobertija.

V ozadju te Roothaanove nepopustljivosti je bilo prepričanje, ki se je v vrhu katoliške Cerkve utrjevalo že v prvi polovici 19. stoletja in ki je kasneje pripeljalo do Leonove enciklike *Aeterni patris*, namreč prepričanje o nujnosti, da se po nevihti razsvetljenstva in revolucije katoliška misel vrne k nauku sv. Tomaža Akvinskega in aristotelizmu. Avguštinizem v iracionalistični interpretaciji skrajnih tradicionalistov De Maistrovega in Donosovega kova ter utemeljevanje krščanskih dogem na osnovi kantovstva po tej viziji nista mogla biti sprejemljiva odgovora na izziv noveške misli. Izvirnega tradicionalizma sicer tomistična misel ni zavračala kot zmotnega, opozarjala pa je na nevarnost njegove izroditve, kakor se je pokazala ravno pri Lamennaisu. Še bolj odločno pa je nastopila proti Hermesu, katerega racionalizem je bil leta 1835 v temelju obsojen.

Johannes Philipp Roothaan je bil sicer človek neomajne načelne premočrtnosti, ki je včasih dejansko mejila na nestrpnost, a obenem človek širokih obzorij, neizmerne kulture in uglajene zgovornosti. Jernej Kopitar je po vrnitvi iz Rima v pismu prijatelju izrecno pohvalil njegovo "razpoložljivost, prijaznost in visoko kulturno raven."⁹ Kopitarjeva ugodna ocena ni naključna. Tako kot Kopitarjeva je bila tudi Roothaanova izobrazba vsa osrediščena okoli grško-latinske klasike. Prenovljena jezuitska *Ratio studiorum*, ki jo je Družba pod njegovim vodstvom sprejela leta 1830, vztraja pri latinski in grški književnosti kot glavnima predmetoma, kajti "tako kot nekoč sta tudi danes poglobitni izvir trd-

nega nauka, dobrega leposlovja in najlepših zgledov lepega.”¹⁰ In v nekem pismu z dne 14. januarja 1832 je Roothaan pribil: “Kar se pa sloga tiče, bolj ko se oddaljimo od grških, latinskih in italijanskih klasikov, bolj se oddaljimo od resnično lepega in iznakažemo resnično zgovornost.”¹¹

Tako ni čudno, da je bila Roothaanu nesprejemljiva in hudo naivna domneva, po kateri bi krščanska civilizacija ponovno zacvetela, če bi se ločila od grško-rimske filozofije. V 19. stoletju se je namreč med katoličani pojavila misel, ki je odgovornost za prodor skepticizma in moralne razpuščenosti pripisala študiju poganskih avtorjev grške in latinske klasike. To misel so zagovarjali nekateri odlični katoliški pisatelji različnih političnih usmeritev, na primer Donoso Cortès, Charles Montalembert in Louis Veuillot, njegov odmev pa je mogoče zaslediti tudi v slovenskem katoliškem tisku. Leta 1852 se je na primer v *Zgodnji Danici* pojavil članek, v katerem je Valentin Sežun zagovarjal stališče, naj bi poganke latinske avtorje v katoliških šolah nadomestili s krščanskimi, kajti “nevero, zaničevanje do keršanstva, katero mladenči po izstopu iz vikših šol tako pogostoma nad seboj razodevajo” gre pripisati “tudi timu vzroku, da se morajo oni zavoljo naučenja latinskiga in gerškiga jezika le z ajdovskimi klasikarji glave beliti”.¹²

Sežunov članek je bil odmev na knjižico podobne vsebine, ki jo je leto prej izdal opat Jean Gaume iz Nievera v Franciji in na katero se je ostro odzval tudi Roothaan. Le-ta je Gaumu sicer priznal dobronamernost, do vsebine njegovega dela pa je bil izrazito kritičen. V pismu kardinalu Goussetu je dokazal, da je bilo branje grških in latinskih klasikov

vklučeno v krščansko vzgojo vse od časa cerkvenih očetov, in ne le od časov renesanse, kot je trdil Gaume. “Ako bi bili renesansa in klasična književnost vzrok vsega zla, bi protestantizem svoj pogubni vpliv razširil v Italiji, ne pa v Angliji in Nemčiji, kjer renesanse sploh ni bilo ali je bila manj razvita kot na polotoku,” je menil. Gaumovo tezo je zato zavrnil kot “slabo utemeljeno, nasprotno tradiciji Cerkve in usodno v svojih posledicah.”¹³ To stališče je 21. marca 1853 v pismu francoskim škofom potrdil tudi papež Pij IX.

Johannes Philipp Roothaan je v sluhu svetosti umrl v Rimu 8. maja 1853. Kasneje se je začel postopek za njegovo prigrisitev k blaženim.

1. Pismo sobratu z dne 1. februarja 1848, v: P. Pirri, *P. Giovanni Roothaan*, Isola del Liri, 1930, 405.
2. A. Tamborra, Jernej Kopitar a Roma (1842-1843) e la politica slava di Gregorio XVI, v: *Storiografia e storia, studi in onore di Eugenio Duprè Theseider*, Rim, 1974, str. 960.
3. Prim.: Knez Ivan Gagarin, *Kraljestvo božje*, IV, 1927, str. 116-120.
4. P. Pirri, n.d., str. 46.
5. Zanimivo je, da je podobno kot Roothaan tudi Rozaven imel za sabo pomembno izkušnjo v Rusiji, in sicer v Petrogradu. Iz njegovega kroga je izšla ruska spreobrnjenka Sofija Petrovna Svečina.
6. J. P. Roothaan, *Epistolae*, V, Rim, 1940, str. 586.
7. P. Pirri, n.d., str. 279.
8. J.P. Roothaan, prav tam, str. 496-497.
9. Pismo Denisu Zubrykyjemu z dne 18. julija 1843, v: A. Tamborra, n.d., str. 967.
10. P. Pirri, n.d., str. 202.
11. J. P. Roothaan, *Epistolae ad Societatem*, III, Rim, 1940, str. 29.
12. V. Sežun, Ajdovski in keršanski klasikarji (izverstniki) v latinskih šolah, *Zgodnja Danica*, 15.7.1852, št. 29, str. 113.
13. Pismo z dne 5.7.1851. Prim.: J.P.Roothaan, *Epistolae*, V, n.d., str. 523.